

Predgovor

„Srebrenica“. To je jedno lijepo ime, ženska zaobilaznica riječi srebro*. Općina Srebrenica i njena okolina bila je za vrijeme vladavine Osmanlija na Balkanu, poznata po iskopavanju plemenitih metala. Sultan Mehmed Fatih, prvi osmanski osvajač Bosne u petnaestom stoljeću, imao je otvoreno srce za franjevce. Monasi ovoga reda dobili su Sultanovu dozvolu – takozvano Ahtnama – povelje – koje im je garantovalo sigurnost i istovremeno im dozvoljavalo, da se slobodno kreću zemljom Bosnom, i pored toga su smjeli upražnjavati svoja duhovna kao i ekonomska zanimanja. U Srebrenici su izgradili rudnik srebra – i Slavene podučili rudarstvu i ručnom radu.

Moderna bosanska populacija može svojim precima biti samo zavidna na njihovoj sposobnosti, da su živjeli onako mirno „jedni s drugima“ a različitih kultura i religija. Na kraju dvadesetog stoljeća, plemeniti zvuk riječi „Srebrenica“ zanimio je vjerovatno zauvijek. Ovo ime danas stoji za najveći zločin nad nedužnim civilima u Evropi, koji je postao poznat nakon drugog svjetskog rata.

Sve, što je živo biće „čovjek“ u stanju uraditi svojoj vlastitoj vrsti, desilo se između 1992. i 1995. u Srebrenici, kao i u cijeloj Bosni i Hercegovini, pred očima takozvane civilizirane svjetske javnosti. Mnoga strašna zlodjela uživo su putem medija prenošena u njihove dnevne sobe. Pri čitanju dokumentacije „Zadnji dani Srebrenice“ američkog novinara Davida Rohde ili dnevnika Richarda Holbrooka američkog pregovarača mirovnog sporazuma Dayton, „Moja misija“, dolazi se do saznanja o sveopćoj ravnodušnosti i lažljivosti svjetskih moći i njihovih političara. Svako, ko je u tom momentu imao nešto da kaže na svetskoj političkoj sceni, pokušao je svoju „supicu“ da skuha na vatri bosanske tragedije – i svi su pritom odbijali, da prihvate to istrebljivanje naroda na tlu Evrope.

Deset godina, nakon što su ubice priredile masakr u Srebrenici, novi su moćnici zajedno sa onim bivšima, priznali grešku tadašnje politike. U godini 2005. okupili su se pod reflektorima zapadnih medija na memorijalnom centru u Potočarima, držali su svoje govore, u kojima su željeli iskazati sućut i pokajanje onima, koji su izgubili svoje najmilije i obećali su im svaku zamislu i moguću pomoć kod ponovne izgradnje. Poklonili su se pred hiljadama žrtava, prijetili su ratnim zločincima sa sudom u Den Haagu – i otišli. I ovaj put njihovo ponašanje nije bilo niti iskreno niti ubijedljivo. Stanovnici Srebrenice – kao i oni ljudi, koji su tamo za vrijeme rata iščekivali, kao i oni, koji su se vratili – ostali su u toj opštini grozote napušteni, ostavljeni sami sa svojim noćnim morama iz prošlosti i svakodnevnom borbom za golo preživljavanje.

Sa svakodnevnicom u opustošenoj okolini bore se žene – jer su muškarci ili poginuli, ili se skrivaju od problema. Bosanske žene! Šta li ju je načinilo tako žilavom i požrtvovanom?! Vjerovatno je to baš to dugogodišnje nesigurno postojanje na buretu baruta Balkanu. Nije to prvi put u povijesti, da su morale nakon krvavog bješnjenja muškaraca, ponovo oživjeti izgorjelu zemlju. Ali one same, bez obzira , da li su

orijentirane islamski, kršćanski ili ateistički, nemaju svoje povijesti. U zemljanom arhivu u Sarajevu se do 1945. ne može naći neko žensko ime – niti u upravi vlade, niti među zaposlenima u institucijama. Postojalo je nekoliko učiteljica, najčešće stranog porijekla, čiji je ugled uvijek bio sumljiv. One su došle u Bosnu na kraju devetnaestog stoljeća, kada je austro-ugarska monarhija, tadašnja vladavina Bosne, koja je htjela uvesti obavezno školovanje za svu djecu. Ali radi nedovoljnog postojanja domaćeg učiteljskog kadra, isti su uvezeni iz sadašnje Hrvatske, Češke, Slovačke i Austrije – među njima i nekoliko učiteljica, najčešće „samske gospođice“. Od strane muškaraca bile su posmatrane kao „Slobodne i divlje“, a žene su ih doživljavale kao prijetnju starim vrijednostima i porodicama.

Komunistička era počela je u Bosni 1945. , sa samo otprilike 3'000 pismenih žena. I pored dobrog obrazovanja u posljednjih 45 godina mira, za sebe same malo su postigle; njihova sposobnost, da se u ime svoje emancipiranosti organiziraju i da svoju sudbinu uzmu u vlastite ruke, ostaje nerazvijenom. Uvijek je radila za druge. Ova se tradicija ponavlja, mnoga desetljeća kasnije, u cijeloj zemlji, i u Srebrenici.

Autorice knjige „Život ne može da čeka. Mlade žene u Srebrenici“, novinarka Renate Metzger-Breitenfellner i fotografistkinja Jutta Vogel, više puta putovale su istočnom Bosnom. Sa svojim angažmanom, sa svojim tekstovima i slikom, preuzele su borbu protiv zaborava i potiskivanja. Njihov način i običaj, kako su postupale sa mladim ženama, kako su ih ohrabrile, da se otvore i pričaju o sebi, dojmljivi su i duboko dirljivi. Uspjelo im je – i pored jezične barijere – da shvate mentalitet ljudi u Srebrenici i u ovoj knjizi potpuno dočaraju atmosferu, koja danas tamo vlada. Njihovo poznavanje pokrajine prije rata ili o sadašnjem političkom položaju saznaju „između redova“, tako da monologe svojih junakinja čine još upečatljivijim. Mlade žene, „koje bi mogle biti bilo gdje iz Evrope“, pričaju o tome, kako se odvija život „deset godina nakon“, pričaju o svojim snovima za budućnost, njihovim razočarenjima u sadašnjosti i o njihovom načinu, kako se boriti sa prošlošću.

I u glasovima žena – svejedno koja žena je govorila, da li Zemka, Džemka , Azra ili Mirjana – kao i između redova autorice, uvijek nanovo prepoznajem staru mustru ponašanja žena, koju sam već doživjela u svojoj mladosti. Jednom više, potpuno mi je postalo jasno, koliko malo samopouzdanja su mogle mlade generacije naslijediti od nas predhodnica. Jeste da se je moja generacija manje više izborila za pravo obrazovanja i zanimanja i tu tekovinu prenijela na naše kćeri. Nažalost nije nam uspjelo, našu sudbinu reflektirati na društveni nivo, i malo reducirati zahtjeve porodica prema nama ženama. Mladim ženama je položeno samopožrtvovanje već u kolijevku. Njihove nane i majke kao i ostale stare žene u porodici su veličastvene upravljačice, koje uvijek uspijevaju, da potisnu razvoj jednog zdravog egoizma kod svojih kćera. U svakom monologu potvrđuje se stara izreka: „Žene najbolje čuvaju tradiciju i običaje.“

Adina Purković je mlada 24 godine, jedna žena sa zdravim umom i analitičkim duhom. Ona emporično tvrdi: „TE bosanske žene ne postoje“. Adina u jednom ima pravo:

Mahrama skoro i ne igra ulogu u životu bosanske žene – i naravno da su bosanske žene isto tako različite, kao i sve ostale žene na ovom svijetu. Ali ipak: Adina postupa kao i većina njenih vršnjakinja u Bosni Hercegovini: u Tuzli je ona jedna izvanredna studentica prava, ali čim je njenom ocu potrebna pomoć u njegovoj radnji, ona je spremna, da preuzme ulogu čistačice i sobarice. Adina ima sreću, jer ima tolerantnog oca, koji se je za vrijeme rata borio za preživljavanje svojih sunarodnika, i koji je 1995. zahvaljujući dobrim odnosima sa internacionalnim organizacijama, u posljednjoj minuti izbjegao pogubljenje. Ali mnoge djevojke nemaju tolerantnog ili uopšte bilokakvog oca. Ne postoji poštuda za bosansku ženu! Moći i znati mora biti široko, široka paleta, koja prelazi od brige o cijeloj porodici, preko brige o roditeljima do jednog izvanrednog završetka studija – pri čemu se u najviše slučajeva zahvalnost ne može ni očekivati.

To važi i za Fatimu Sejfić: Ona je jedna mlada žena, koja je opisana „kao duh u vlastitoj kući, skoro malo strana u toj okolini“. „Ali Fatima je kuharica u restoranu 'Misirlije' na kraju sela....Sada zajedno sa svojim bratom brine o velikoj porodici. Posebno zahvalnom se ova ne čini za to. Majka sa kćerkom postupa veoma hladno i distancirano.“

Autorice su mlade žene u Srebrenici više puta posjetile, da bi mogle dobiti potpunu sliku njih i situacije u kojoj žive, posljednji put kasno u jesen, skoro pola godine nakon dana sjećanja, koji se je održao početkom jula 2005. Prilikom čitanja, čovjek ima osjećaj, da se vozi u njihovom terenskom vozilu, i da sve vidi svojim očima: uništene ceste sa mnogo krivina, šume, u kojima još uvijek leži na hiljade rasutih mina, ruševine napuštenih kuća, njihove nekadašnje stanovnice i stanovnike, koji se nikada neće vratiti, jer ili su pali u ratu, ili su već davno emigrirali. Ali one opisuju i okolna sela, zabačena naselja i seoska imanja, u koje se je život vratio.

Atmosfera u svakoj porodici je jedinstvena – ali i pored toga, priče se poklapaju, sudbine se podudaraju. Ko je bio taj, ko se žalio: „Kada bi imali novac...Mi vodimo jedan mučan život.“ Mirjana ili Džemka? Dobiti jedno radno mjesto, pa i bez penzionog i zdravstveog osiguranja u Bosni i Hercegovini, pa i u Srebrenici znači „imati sreću“. Imati jedno radno mjesto bila bi potuna Mirjanina sreća, jedna Srpkinja, koja živi u centru grada i ima jednu kćerku, imati radno mjesto, bilo bi čudo za Azru, koja je dobila svoju treću kćer u kući bez vode i struje, dok njezin suprug toliko čezne za sinom.

Čitateljice i čitatelji mogu skoro čuti Mirjanin vrisak: „Pustite me na miru, sa vašim pitanjima o onom što se je desilo, ja želim sve zaboraviti.“ Ona ne želi preuzeti odgovornost za prelome u povijesti: „Ja želim izgraditi svoj vlastiti dom, i svojoj kćerki omogućiti dobro obrazovanje!“ Istovremeno čitatelji osjećaju ledeni tuš na leđima, kada zamisle tihi glas Zemke Žilić: „Kada su nas htjeli deportovati iz Srebrenice, otišla sam do potoka, da ponese vode. Ali tamo je tekla crvena otopina, voda pomiješana sa krvlju muškaraca, koje su Mladićevi vojnici strijeljali nedaleko odatle.“

Ove žene nemaju drugu mogućnost: one moraju tražiti sigurnost u jednoj velikoj porodici, svejedno, koliko to košta, one se moraju štiti od potiskivanja prošlosti, same

sebi žrtvovati sadašnjost, da ne ožive opet tu zonu strahota. One rađaju i podižu svoju djecu, one majstorišu sve izazove svakodnevnice – neovisno o tome, da li je muškarac tu ili ne. „Ja volim svog muža“, s tim sabe sebe uvjeravaju, ako jednog imaju, ali one ne očekuju puno pomoći od njega. Dobro je, da je barem ne tuče.

Ali sve ove žene sanjaju jedan veliki san: one žele svojoj djeci dati ono, što je njima oduzeto kroz porodične okolnosti i kroz pritisak nacionalizma. Knjiga „Život ne može čekati. Mlade žene u Srebrenici“ povrda je njihove borbe, knjiga, koja političare, javnost, stanovnice i stanovnike Evrope, podsjećaju na njihovo ranije zatajivanje i obećanje, knjiga, koja skoro moli za to, te žene ponovo ne zaboraviti i ne „ostaviti na cjedilu“. Žene Srebrenice, koje imaju hrabrosti, na jednoj izgorjeloj zemlji, koja još uvijek zija kao otvorena rana na tlu starog kontinenta, posijati novi život.

Safeta Obhođaš
Wuppertal, u augustu 2006

**Silber se na bosanskom kaže „srebro“, zbog toga možemo Srebrenica, na njemački prevesti kao „Srebreni grad“.*